

Még egy szegedi írás

Régi tapasztalat, hogy a tudományban egy-egy tárgykört nem lehet befejezni, csupán *abbahagyni*. Bartók szegedi vonatkozásainak történetét sem lehet lezárni *Bartók Szegeden* című könyvecskével, már csak területi okokból sem, hiszen például külön fejezetet érdemelt volna a Szegedi Fiatalok Művészeti Kollegiumának a nagy magyar zene tudóshoz fűződő kapcsolata amelyet tíz éve a Tiszatáj hasábjain Csaplár Ferenc részletesen bemutatott, és említést, rövid tárgyalást Bartóknak Bálint Sándor népdalgyűjtésére tett hatása, lektori szerepe az ifjú szegedi tudósnak *Szeged népe* címmel 1933-ban kiadott dalgyűjteményében. Bartók kultusza, műveinek itteni fogadtatása szintén tanulságos lehet, ha akad, aki módszeresen földolgozza.

Limbusomból most még egy szegedi Bartók-írás került elő, amely több okból is megérdemli a külön figyelmet. Érdekessége mindenekelőtt, hogy címe szerint is (*Bartók Béla az európai zene csúcsán*) egyértelműen elismeri, szinte magasztalja Bartók zenei nagyságát, mégpedig nem a baloldali Délmagyarország vagy a Szegedi Napló hasábjain, hanem a szélsőjobboldali Szegedi Új Nemzedékben, amely előtte is, utána is gyakran közölt a zene-művészről lekcisnyiló, fitymáló, de legalább kétkedő bírálatokat. *Szerzője, dr. Lukács Iván előttem nem ismeretes, nem tudom, mi köze lehetett az újsághoz, a zenehez, Bartókhoz. Abban is elűt ez az írás az eddigiektől, hogy nem volt neki időszerűsége; nem kapcsolódott Bartók semmilyen szegedi szerepléséhez, hangversenyéhez, látogatásához: 1929. július 7-én jelent meg, Bartók legutóbbi szegedi koncertje után éppen negyedével. Annál érdekesebb, hogy megjelent.*

Szerzője a zenei izmusok „handabandázásának” elítélésével kezdte cikkét, azt hihetők tehát, hogy Bartókot is elintézi ezzel együtt. Am ellenkezőleg: éppen azt bizonyítja, hogy a modern zene zűrzavarából kiemelkedik néhány markáns művészarc. Külföldön Debussy, Strauss Richard, Sztravinszkij, hazánkban pedig Bartók. „E korszak modern hőse: Bartók Béla, ki egyszersmind a modern zenének kiemelkedő alakja.” Ő kapcsolta be — úgy mond Lukács Iván — a magyar zenét az európai zenei életbe. „Már ezzel is hozott valami egészen újat, de az igazi Bartók csak akkor talált magára, midőn szinte példátlan odaadással gyűjtötte Kodály Zoltán társaságában a régi magyar, tót és román népdalokat.

„A népzene tehát megváltóan hatott Bartók művészi fejlődésére. Sőt az sincs kizárva, hogy enélkül Bartók sohasem tudta volna magát tökéletesen kifejezni, és az sem lehetetlen, hogy

enélkül ő sem menekült volna azon ballépésektől, amelyek például Schönberg, Hindemith, Sztravinszkij, Falla stb. művészi, fejlődését nemegyszer üres és modoros játékhoz vezették.”

„Bartók a népies elemek segítségével elérkezett az igazi Bartókig, ki erős és nagy művészegyénség lévén, az idegen hatásokat maradék nélkül magába olvasztotta. Nem vált nála semmi sem népieskedő kuriózzummá, hanem kiteljesedett benne Bartókká. Bartók pedig éppúgy Európa lelkéből lelkedezett, mint a többi nagy kortársa. Az ő lelkét is Európa sorsa rezgi át. *Egyetemes értékű tehát művészete, bár soha nálánál magyarosabban nem alkottak zenét magyar földön, Európa szerencséje Bartók művészete és természetesen a mi büszkeségünk is.*”

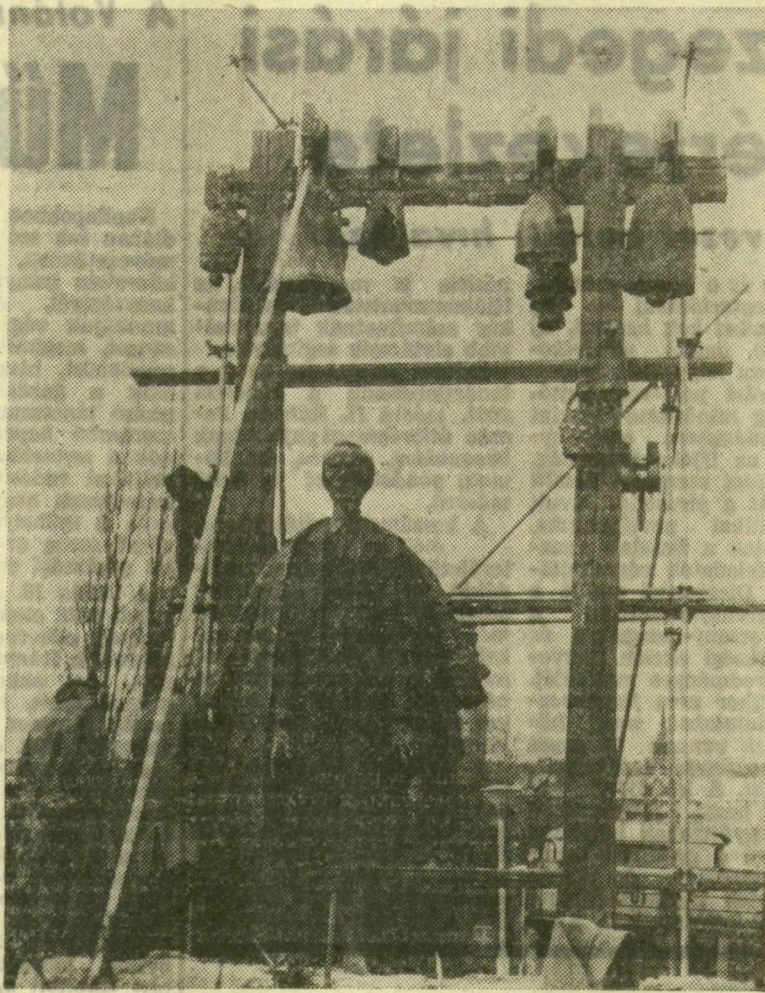
Nem tudom eléggé bizonyítani ennek az egyértelmű elismerésnek jelentőségét. Ha szóhasználatában ott is a kor bélyege, mondanivalójának érdeme szerint 1981-ben sem mondhatnánk mást Bartókról. S hogy ennek — éppen a szegedi jobboldal lap hasábjain — milyen az értéke, csak egyetlen kontrasztot idézek. Bartók régi ellenfele, aki már 1913-ban a hazafiatlanság vádiát emelte ellene, Harasztj Emil, kevéssel Lukács Iván írása előtt, éppen május elsején cikket írt Bartók és Kodály ellen a Budapesti Hírlap hasábjain: „Semmi esetre sem lehet Bartók és Kodály harmonizált népdalainak feldolgozásával kezdeni a magyar nép zenei nevelését...” Ilyen és hasonló érvekkel emelt szót Bartók, Kodály és a magyar népzene fokozatos térhódítása ellen. S akkor jön Szegeden ez a bizonyos Lukács Iván, és félretéve minden politikai elfogultságot, fölmutatja Bartókot, mint a magyarság legnagyobb zeneművészt — az európai zene csúcsán!

S így folytatja: „Ez a sajtósági szubjektívizmus, amely eddig csak az irodalomban találta meg teljességét, a modern magyar zenével — elsősorban Bartók géniusz folytán — a zenében is megérkezett az európai csúcsokra.”

A két befejező mondat Lukács Iván írásának legmeglepőbb, legbátrabb megnyilatkozása: „Nem tartom kizártnak azt sem, hogy a lírai formavilágban a mai zenének európai reprezentánsa Bartók Béla. Vajon mi, magyarok, kellően tudjuk-e ezen nagy eseményt értékelni és hasznosítani?”

Ez a cikk szinte érthetetlen kivétel a Szegedi Új Nemzedék hasábjain. Érdemes lenne utánajárni szerzője kilétének, munkásságának. Talán ezen a nyomon új eredményekhez is jutnánk Bartók korabeli fogadtatásának tanulságos történetéhez.

PÉTER LÁSZLÓ

SOMOGYI JÓZSEF SZOBRA

Képen, bronzban, fotón

Feltűnő, hogy egyre több kép jelenik meg a Bartókról alkotott szobrokról, rajzokról, mint valóságos önmagáról. Ez veti fel a kérdést, hogy melyik Bartók Béla-képre van szükségünk? A feltehetően valóságot tükröző korabeli fényképekre, a kortársak képi vallomásaira, vagy valami egyébre, a számunkra fontos, szükséges Bartókra. „Szobrot kell csinálni, mert az marad meg, nem a modell” — ez az ugyan-csak száz éve született Medgyessy Ferenc örök érvényű mondása.

Malraux, a nagy francia gondolkodó, fró, s egyben miniszter is mondott olyasmit, hogy nem az élő, valóságos ember él bennünk, hanem a róla alkotott, s bennünk élő képe. Szelíden hangzik és mégis kegyetlen megfogalmazás, könyörtelen ítélet. Legyünk éljünk tehát bárhogyan, amit örömben, bánatban átélünk, az nem fontos az utókornak, a lényeges, ahogyan ők látnak minket, amilyennek látni akarnak. Ezen érdekes elgondolkodunk azzal a döntéssel, hogy: éljük magunkat, s ne azzal törődjünk, hogy mit következtet ebből utókorunk.

Bartók Béláról számtalan fénykép készült életében, néhányan le is festették, mások szoborba öntötték alakját. Valójában a fényképezéket kellene dicsérnünk, mert ők őrizték meg Bartók Béla arcát leghűségesebben, ha egyál-

talán beszélhetünk még a fénykép esetében hűségéről. Vargha Győző grafikus elismerő díjat kapott a Bartók-lemezeket borító fényképekkel ékes lapjaiért. Vonzóan szönek ezek a felvételek, mert Bartókról nem lehetett rossz fényképet készíteni. Akárhogy vették fel: elgondolkozatóan szép feje volt, s ezt kevés férfiről mondhatjuk el. Lehet az is, hogy ezek a felvételek versengeni fognak a később, s talán a nyomukban felhasználásukkal alkotott szobrokkal, festményekkel, rajzokkal. Mégis úgy van, s talán igaz, hogy Bartók Béla is, mint mindenki más, Petőfi, Arany, Ady, József Attila a róluk, később megképzett képekben él tovább. „Nem a való csak annak égi mása” — hogy Arany Jánost idézzük.

Kegyetlen törvény ez. Bartók Béla a mi századunk, a mi korunk, vagyis zenében kifejezve, kimondva a mai hatvan-hetven éveseké. Már a tegnapi, de fiataljaink is belőle élnek. Sok újat hozott századunk zenéje Bartók után, kétségtelen, de a század mégis: ő, Bartók Béla. Ami előtte volt a tegnapi, aki aztán jött, keveset adott hozzá, inkább kiegészítette, változatokban bővítette. A róla alkotott képünkben mintha ezek az utódok is ott lennének, vagyis századunk teljesen. Tudjuk-e, milyen volt Csokonai,

Petőfi, Arany? Későbbi „másaikból” aligha. Az ösztövére Csokonait a debreceniek derekasabbra mintázták. Izsó meztelen Petőfiét Huszár Adollyal felöltöztették. Arany Jánost Strobl Alajos tette a Nemzeti Múzeum elé megnyugodott öreg fiskálissá. Nem ismerünk rájuk, ha találkozhatnánk.

Bartókot is másképpen láttatjuk mint a kortársait. Bár Ferenczy Béni is messzebb ment, 1936-ból való rajzában. A keményen, határozottan körvonalazott arcél mögött ott van az arc formáinak lázúságában Bartók lírai telítettsége és a kuszált vonalakban a nyugtalan lázadó. Ezeket a vonásokat vitték tovább a későbbi Bartók-portrék: hol a tanáros szelidségre helyezve a hangsúlyt, hol határozottan szókimondásra. Ha egyikre Iván István pénzérméje lehet példa, a másikra Vilt Tibor szigorúságát épitett arc képe, mellékelte ábráinkra utalva. Mindebben ott volt Bartók, de sem egyik nem volt sem a másik. Az „Éjszaka Zenéjének” sejtelen halkra fogott erdei hangjai, vagy a „Cantata Profana” nemzedékek világok összecsapásait jelző hangzati lennének Bartók zenéjének lényege? Egyrészt amit a „Gyermekeknek” írt, másrészt az Allegro Barbaro belénk hasító figyelmeztetése?

Kiss-Nagy András szobrászunk nem ismerhette Bartókot, De felismerte, amit Ferenczy Béni már rajzban elmondott. Vagyis, hogy Bartók Béla rendkívül sokrétű egyéniségét egyetlen plakettben is össze lehet foglalni.

Ferenczy Béni ismert, Kiss-Nagy András nem ismerhette, mert amire ő felnőtt, Bartók nem élt. De élt a szobrász abban az örökségben, amit továbbadott Bartók Béla, amit áthagyományozott számunkra zenében, tudós írásokban, emberi magatartásban. A képzőművészek úgy mintázták meg szobrát, úgy festették meg, ahogyan és amit számukra mondott. Láttam Bartókot, életben. Amit róla festenek, mintáznak, rajzolnak, egyre kevésbé hasonlít hozzá. Ahhoz az arányosan szép fejhez, amelyik kemény arcával, szigorú szájvonallal tiltakozás is volt, Ők kéznek tudják Bartók szemét, pedig barna volt. Am abból a kékségből, ami sohasem volt, mi a bartóki zene, az emberi hozzáállás líraiságát, humánus szerethetnek kiolvasni. Molnár Antal írta róla, hogy: „Szigorúság és féltelenség, tárgyilagosság és önkívület egyesültek példátlanul egyni előadómódozában.” Molnár Antal ismert Bartókot. Nehéz volna tanácsot adni, miből ismerjük meg Bartókot. A kortársak képekben megformált írásban megfogalmazott vallomásaiból, a mai, az igazi Bartóktól egyre jobban távolodó de mégis azzal az igénnyel készült alkotásokból, hogy tükrözzék őt hűen, igazán? Talán mégis hozzá kellene visszamennünk, a sokszor emlegetett tiszta forráshoz.

KOCZOGH ÁROS

Juhász Gyula

Bartók Béla

Erdély erdői zúgnak,
Ezüst és arany erdők,
Borongó, barna felhők,
Hárfái Nemerének,
— Sírámos dajkaének —
A dalaidban.

Tiszai tájak sírnak,
Panasza jegenyéknak,
Halottas őszi rétek.

Nagy László

Csodafiú-szarvas

Tavaszi kerekedik,
bimbó tüzesedik,
jázminfával fényes
agancs verekedik,
csodafiú-szarvas
nekitüledik,
nekitüledik.

Jázminfa virágát
lerágom hajnalra,
inajmmal ugrok
nyárdelelő napba,
pörkölődök, vékonyodok,
maradok magamra,
maradok magamra.

Zúgó, fekete nyárfák,
Magányosak és árvák
A muzsikádban.

És fölérz és fölzeng
Az áhitatos, ősz, szent,
Az ázsiai mély, nagy,
Szilajdús, büszke méla,
Pogány és boldog lélek,
A régi, régi Éden
A zenédben!

Vadászok meglőnek,
golyó a szügyemben,
Balatonban a sok víz
mind az én könnyem,
sírva sírok, sírva sírok,
ha sietek lemaradok,
csodafiú-szarvas
hiába vagyok,
hiába vagyok.

Déresen, havasan,
eljön a karácsony,
csodafiú-szarvas
fölkül az oltáron,
szép agancsa gyulva gyullad:
gyertya tizenhárom,
gyertya tizenhárom.

FERENCZY BÉNI RAJZA

TOTH LÁSZLÓ FESTMÉNYE